

Костянтин АНТОНОВ

*завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор*

Тетяна БАТРАЧЕНКО

*старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи
та фінансів*

УДК 343.415+342:342.849.3(477)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ НА ВИБОРАХ

Проаналізовано зміст кримінально-правових санкцій, передбачених у частинах 1 та 2 ст. 1591 КК України, і сформульовано пропозиції щодо їх вдосконалення.

***Ключові слова:** вибори; вид і розмір покарання; фінансування виборчої кампанії; санкція кримінально-правової норми.*

***Постановка проблеми.** Трансформація суспільно-політичного ладу України в напрямі розбудови демократичної та правової держави передбачає використання виборів для формування органів державної влади й місцевого самоврядування. Відтак, особливого значення набуває реалізація громадянами своїх конституційних прав обирати й бути обраними до цих органів. Саме тому формування ефективного правового механізму захисту виборчих правовідносин, у тому числі й кримінально-правовими засобами, є вкрай актуальним.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Зазначеному питанню увагу було приділено, зокрема, у роботах П.П. Андрушка, І.О. Зінченко, С.В. Красноголовця, С.Я. Лихової, Л.Д. Медіної, М.І. Мельника, М.О. Мягкова, І.М. Толстікової, Г.М. Шевченко, однак про кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) достатньою мірою в науковій літературі не йшлося.*

***Метою статті (завданням)** є аналіз змісту санкцій, передбачених у частинах 1 та 2 ст. 1591 Кримінального кодексу України (КК України), і формулювання на цій підставі пропозицій щодо їх удосконалення.*

Види та розмір покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата (блоку) є, на наш погляд, яскравим прикладом неналежного узгодження санкцій за злочини, котрі за багатьма ознаками однорідні. Аналіз чинного кримінального законодавства дає змогу виокремити низку дискусійних питань із цього приводу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 1591 КК України встановлено відповідальність за два окремі самостійні склади злочину, сформульовані у частинах 1 та 2: 1) надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку, шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлення або поширення агітаційних матеріалів, не оплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, або оплати виготовлення чи поширення таких матеріалів (ч. 1 ст. 1591); 2) умисне використання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку (ч. 2 ст. 1591).

У санкціях ч. 1 ст. 1591 та ч. 2 ст. 1591 КК України встановлено такі альтернативні види основних покарань, як штраф від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправні роботи на строк до двох років, обмеження або позбавлення волі на такий самий строк.

Про доцільність більш широкого застосування штрафу як одного з видів покарань, альтернативних позбавленню волі, особливо за злочини проти власності, зазначало багато вчених [1, 63–64; 2; 3, 29–30; 4, 115]. Цілком слушною вбачається думка О.П. Гороха про те, що штрафу й виправним роботам притаманний високий каральний потенціал. Варто враховувати те, що засуджений залишається на волі, не втрачає соціально корисних зв'язків і, перебуваючи під контролем правоохоронних органів та трудового колективу, зазнає профілактичного і виправного впливу [5, 35].

Слід зауважити, що покарання у виді штрафу за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата (блоку) (частини 1 та 2 ст. 1591 КК України) не скоординовано із санкціями норм, які встановлюють відповідальність за вчинення суміжних злочинів, зокрема перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ч. 1 ст. 157 КК України). Ці злочини мають майже тотожні видовий та основний безпосередній об'єкти, а також форму вини. Вказані ознаки складу злочину, на наш погляд, визначають рівнозначність ступеня суспільної небезпеки цих діянь, який обґрунтовується тим, що вони ставлять під загрозу основоположні принципи демократії, оскільки перешкоджають реалізації права волевиявлення громадян щодо вирішення важливих державних та суспільних питань, які виносяться на загальнодержавні чи місцеві вибори та референдуми. У санкції ч. 1 ст. 157 КК України встановлено основні покарання у виді штрафу від трьох-

сот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а також обмеження або позбавлення волі на строк до двох років.

Необхідно наголосити, що за злочини, аналогічні тим, відповідальність за які встановлено в частинах 1 та 2 ст. 1591 КК України, у Кримінальному кодексі Російської Федерації (КК РФ) передбачено значно більший розмір покарання у виді штрафу. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1411 КК РФ порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, виборчого об'єднання, виборчого блоку, діяльності ініціативної групи з проведення референдуму, іншої групи учасників референдуму караються штрафом у розмірі від п'ятисот до семисот мінімальних розмірів оплати праці. У ч. 2 ст. 1411 КК РФ передбачено, що використання у великих розмірах фінансової (матеріальної) підтримки для проведення виборчої кампанії кандидата караються штрафом у розмірі від семисот до однієї тисячі мінімальних розмірів оплати праці.

Таким чином, порівняння санкцій у частинах 1 та 2 ст. 1591 і ч. 1 ст. 157 КК України дає змогу зробити висновок, що за вчинення злочину, передбаченого останньою нормою, розмір покарання у виді штрафу значно вищий, ніж ті, що можуть бути призначені за скоєння злочинів, відповідальність за які встановлено в частинах 1 та 2 ст. 1591 КК України. Крім того, встановлені законодавцем у цих нормах розміри штрафу, на нашу думку, не суттєві для суб'єктів злочинів, передбачених у ч. 1 або ч. 2 ст. 1591 КК України, адже такі особи переважно є фінансово спроможними.

На ефективності виправних робіт досить часто наголошують фахівці, оскільки цей вид покарання поєднує визначений набір каральних елементів зі звичайними заходами виховного впливу, що не послаблює і не розриває соціально корисні зв'язки засудженого [6, 88]. Як слушно зауважує С.І. Демент'єв, виправні роботи – гуманна та разом із тим ефективна міра покарання, тому що вони дають менше рецидиву, ніж штраф [2, 8–9]. Водночас суттєвим недоліком є законодавча заборона застосування виправних робіт до значної частини населення (ч. 2 ст. 57 КК України) [4, 117–118].

Обмеження волі як вид покарання – значний крок до гуманізації кримінального законодавства, що свідчить про спробу віднайти ефективну альтернативу покаранню у виді позбавлення волі. Однак слушно вбачається думка Ю.В. Філея, який стверджував, що говорити про ефективність цього виду покарання поки що зарано, оскільки майже немає досвіду його застосування в умовах сьогодення [4, 119].

Щодо позбавлення волі як виду покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата (блоку) хотілося б зазначити таке. По-перше, сьогодні й науковці, і практичні працівники дійшли єдиного висновку, що позбавлення волі як покарання з підвищеним каральним ефектом має й багато негативних наслідків: труднощі в соціальній адаптації після звільнення, розрив сімейних зв'язків, найвищий відсоток рецидиву тощо. По-друге, найменш ефективним є покарання з малими термінами позбавлення волі (до трьох років), адже злочинець за цей час не отримує достатніх стимулів і можливостей усвідомити протиправність своєї поведінки, а перспектива позбавлення волі в майбутньому його більше не лякає.

Зважаючи на викладене, варто погодитися з науковцями в тому, що позбавлення волі повинно бути крайнім засобом впливу [7, 153] і застосовуватися лише у тих випадках, коли жодна інша реакція на злочин неможлива [2, 7]. З таких позицій, до речі, виходить і судова практика. Так, у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» зазначено, що коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вироку [8].

Крім того, слід зауважити, що у законопроекті «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян)» (реєстр. № 4741 від 18 квітня 2014 року) було запропоновано в ч. 1 ст. 1591 КК України змінити строк покарання з двох років обмеження волі до трьох років або позбавлення волі на той самий строк. Так само і у ч. 2 ст. 1591 КК України передбачалося збільшення строку обмеження волі з двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк [9].

Посилення кримінальної відповідальності зумовлено тим, що гуманізація кримінального законодавства й невинувато м'яке кримінальне покарання призвели до активного протиправного впливу на волевиявлення громадян та результати виборів і це негативно позначилось на політичних процесах у державі. Однак, на жаль, така позиція авторів законопроекту підтримки не отримала.

На наш погляд, недоліком законодавчої конструкції обох частин ст. 1591 КК України є також те, що в санкціях цих норм не передбачено такий вид покарання, як громадські роботи.

На доцільність більш широкого застосування покарання у виді громадських робіт за певні злочини, зокрема проти власності, проти правосуддя, у сфері господарської діяльності, звертають увагу В.Т. Маляренко, Ю.В. Філей та інші вчені [4, 120, 134; 10, 166; 66].

Вважаємо, призначення цього виду покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) буде більш ефективним, ніж штраф або виправні роботи. Така позиція ґрунтується на тому, що виконання громадських робіт (прибирання вулиць, парків, скверів, благоустрій населених пунктів, ремонт будинків, споруд, доріг або комунікацій, вантажно-розвантажувальні роботи тощо) сприятиме відчуттю засудженим суспільного осуду та негативного ставлення оточуючих до його вчинку, і, отже, сприятиме, з одного боку, усвідомленню відповідальності за вчинений злочин, а з другого – гуманізації та індивідуалізації покарання. Про ефективність застосування цього виду покарання свідчить і зарубіжний досвід.

Розмірковуючи над оптимальним розміром громадських робіт за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), доцільно, на нашу думку, враховувати загальнотеоретичний підхід,

запропонований М.І. Хавронюком: якщо найбільш тяжким із основних покарань є позбавлення волі, то громадські роботи як альтернативне покарання повинні встановлюватись у розмірі до двохсот сорока годин [10, 265–266].

Висновки. Викладене вище засвідчує складність проблеми оптимізації міри покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), однак можна стверджувати, що санкції частин 1 та 2 ст. 1591 КК України не відповідають принципу ідентичності покарання за злочини однакового ступеня суспільної небезпеки.

У зв'язку з цим пропонуємо передбачити в санкціях частин 1 та 2 ст. 1591 КК України більш високий розмір штрафу, який скорегований із санкцією ч. 1 ст. 157 КК України та відповідає зарубіжному досвіду покарання за аналогічні злочини, – від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З метою економії кримінальної репресії, дотримуючись принципу гуманізму в кримінально-правовій політиці нашої держави, вважаємо за необхідне доповнити санкції частин 1 та 2 ст. 1591 КК України таким видом покарання, як громадські роботи на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вважаємо вивчення проблем кваліфікації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Цепляева Г.* Можно ли назначить штраф в размере свыше одного миллиона рублей? / Г. Цепляева // Уголовное право. – 2005. – № 2. – С. 62–64.
2. *Дементьев С.И.* Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / Дементьев С.И. – Ростов-на-Дону: Ростовский университет, 1986. – 160 с.
3. *Коломоець Т.О.* Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення України: [моногр.] / Коломоець Т.О. – Запоріжжя: ВЕРЖЕ, 2000. – 241 с.
4. *Філей Ю.В.* Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Філей Ю.В. – Запоріжжя, 2005. – 232 с.
5. *Горох О.П.* Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Горох О.П. – К., 2007. – 299 с.
6. *Осипов П.П.* Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: аксиологический аспект / Осипов П.П. – Луганск: Изд-во Луганского государственного университета, 1976. – 135 с.
7. *Вартилицька І.А.* Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.А. Вартилицька. – К., 1997. – 187 с.
8. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 14–20.
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян / ЛІГА:ЗАКОН веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moepраво.ligazakon.ua/news/2014/10/23/11895.htm>
10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / упоряд. М.І. Мельник, М.І. Хавронюк // Категорії злочинів і санкції Особливої частини КК України: наукові дослідження та деякі висновки. – К.: А.С.К., 2001. – 304 с.

Антонов К. Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування на виборах / К. Антонов, Т. Батраченко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 3. – С. 1–6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2015/antonov.pdf>

Константин АНТОНОВ,
Татьяна БАТРАЧЕНКО

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПОРЯДКА ФИНАНСИРОВАНИЯ НА ВЫБОРАХ

Проанализировано содержание уголовно-правовых санкций, предусмотренных в частях 1 и 2 ст. 1591 УК Украины, и сформулированы предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: выборы; вид и размер наказания; финансирование избирательной кампании; санкция уголовно-правовой нормы.

Konstantyn ANTONOV,
Tatiana BATRACHENKO

CRIMINAL LIABILITY FOR BREACHING FINANCING PROCEDURES AT THE ELECTIONS

In the article maintenance is analysed criminally legal approvals, foreseen in ch. 1 and ch. 2 st. 1591 criminal code of Ukraine, and suggestions are formulated in relation to their perfection.

Keywords: election; species and measurement chastisement; financing electoral campaign; sanction criminal-law norm.